

8. *Novomeska gimnazija.*

V njem nam slavnoznani prof. gosp. o. Ladislav Hrovat podaja nauk o rabi „enklitek“, ktere gosp. Svetec imenuje breznaglasnice (o. Ladislav je krščuje za „naslonjenke“) pod naslovom: „pravila za pisavo.“ Ta nauk pojasnuje mnogo mnogo izgledov. Priporočamo ga vsem jezikoslovcem in pisateljem slovenskim. O. Ladislav piše „Domovini“, „da je dal nekoliko iztisov teh pravil posebej natisniti ter da želi, da bi si jih zlasti mladi duhovni v semeniščih naročili, da bodo pridige pravilne in da se ljudje navzamejo pravega slovenskega duhá.“

Učencev je konec leta imela ta gimnazija 200 in tri privatiste. Med učenci je bilo 199 Slovencev, 3 Hrvatje in 6 Nemcev! Evo! gimnazija čisto slovenska. Pisava slovenskih priimkov in krajev je, kakor vselej, tudi letos pravilna, to je, čisto slovenska.

Zgodovinske stvari.**B a t o ,****znamenovanje za najvišega glavarja pri nekdanjih Panonih.**

Spisal Davorin Trstenjak.

„Antiquam exquirite matrem“
P. Virgilius Maro.

Appian (*„Illyr.“* 22) piše, da panonski zleženiki (indigenae, eingeborne) ne živijo po mestih, temoč po pristavah ali vesih v rodbinah (zadrugah, „cognationes“), to je, da ena cela rodbina v eni vesi prebiva. Tudi piše, da nimajo občnih večnic za zbirališče in ni občnih glavarjev, kateri bi nižim zapovedovali.

Kdo v tem popisu na prvi pogled ne spozná demokratične in patriarhalne ustave starih Slovanov?

Appian piše dalje, da so Panoni znali 100.000 bojniov na noge spraviti, vendar je to vsigdar težko šlo, ker jim je manjkalo občega poglavarja. Rayno tako popisuje Prokop Ante in Slovene, rekši: „Čez Ante in Slovene ne vlada en edini poglavar, temoč iz prvih časov imajo ljudovlado „ἐν δημοκρατία.“ (*Bellum goth. III. 498.*) „in populari imperio vitam agunt.“

Glava rodbine je bil očák, in zemljišče, na katerem je s svojimi prebival, zvalo se je — očina. Kedar je oče že bil prestar ali preslab za vladanje ali pa je umrl, tedaj si je rodbina v eno združena iz svojega kroga izvolila starosto ali bata,* in pod njegovo upravo je ostala na gospodarstvu dedov svojih, in zato se je gospodarstvo velelo dedina ali batjina — bacina.

Iz tega patriarhalnega skupživljenja se razjasnuje, da mnogo vesi nosi imena po svojem lastniku, na priliko: Radoslavci, Bodislavci, Budišovci, Dragotinci, Vidanci, Frankovci, Ivankovci, Vlastomirci, Radomirci, Drakonci, Bučkovci, Trebegojci, Berkovci, Okoslavci itd. po Radoslavu, Bodislavu, Dragotinu, Vidanu, Franku, Ivanku, Vlastimiru, Radomiru, Bučku, Budeši, Trebegoju, Berku, Okoslavu itd. Ker se vesi s takimi imeni največ najde zunaj Hrvatske, Slavonije, Srbije, Bosne itd., med Ščavničarji in murskimi Polanci, je to znamenje, da se je tam patriarhalno življenje najdalje obdržalo. Med korotanskimi Slovenci takošnih znamenovanj za vesi ni najti; germanski fevdalizem je že zgodaj praslovensko upravo pokončal. Opominja na to rodbinsko življenje še dan danes navadno klicanje vsakega veččana: stric, teta, kume itd.

Dedine in občine so se združile, kedar jim je žugal sovražnik; povelitelj tega združenega večega okroga je bil župan. Že Prokop takošnega združenja omenja: „utilitates et damna apud ipsos in commune vocari solent.“ Konstant. Porphyrog. (de adm. imp. c. 29) župane imenuje „senes“ — starce, staroste. Staroste so ravnali tudi z bogoslužbo in se veleli za tega del knezi, to je: znajoči. V besedi knez v pomenu = kuning, še vidimo prvo stopinjo glasnika, kateri se je v sanskritu omehčal v dž v slov. z. To vidimo tudi v besedi: človek iz klovek iz korenike klu = slu, sansk. cru; toda: človek = slovek, der Sprechende, redende ali pa: percipiens, der Vernehmende.

Ena najimenitnejših rodbin v stari Panonii so bili Brevci. Gotovo so ime dobili po glavarju rodbine, ki se je imenoval Brevko. Prebivali so kraj Save, ker Plinij piše: „Savus per Colapianos et Breucos fluit.“ Ptolomaj jih stavlja pod Noričane, ter so bili njihovi sosedje. Njihovo poglavitno mesto je bilo: Sisek (Siscia*), ktero Appian: „horreum bellorum contra Dacos“ imenuje. Horreum pomenja: škeden, žitnica, Kornhaus, Magazin, Brodhaus, „horreum Cereris“ (Colum.); in to še je Sisek danas, zato je že Šafarik imé tolmačil skoz: съськъ, arca, Kasten (*Abkunft der Slav. str. 176.*) Razun ljudstva so v tem mestu tudi živeli: „primores“ (Dio Cassij: ἀπο των δυνάτων), gotovo se pod njimi imajo zastopiti: lehovje, ker te nemški letopisci tolmačijo skoz: nobiles primi ordinis, primores. Vesničari, občani, seljaki so le okoli mesta stanovali, in le ob času vojske so se v mestih zbirali za obrambo grada.

Brevko utegne pomenjati to kar bravko, Aries, der Widder, prav naravno ime za načelnika rodbine, ktera še se je zraven tega pečala z rejo goved in ovac. Današnji stanovniki med Savo in Kolpo se velijo Brajci, ker av = aj, primeri zavec in zajec, Ladislaj in Ladislav. Ta rodbina je bila zelo velika, ker še pod Rimljanom so postavili osem kohort na noge. Brevške kohorte so bile v posadki kraj reke Rhéna in v današnji Bavarii, kjer so boginji Noreji in bogu Sedatu postavili spominek.

Ako Sedatus ni polatinčeno ime, tedaj tudi v slovenščini dobimo naravno razlago. V Leskovci blizo Krškega je tudi spomenik: „Sedato augusto sacrum.“ Božanstvo s perotnicama na hrbtu drži v roki gromsko kroglo in frečo (Schleuder, funda), pred njim se pa vidi lok podoben mavrici ali božjemu stolcu; bil je tedaj Sedat bog bliska in groma in ko takošnemu se lepo prileže ime: sedat = sivkast, graulich, canus. V staroslovenščini: sęd, canus, πολιος, weisslich, grau, alt. Bog groma in bliska pa se pri vseh narodih imenuje stavec, sivec, ded. Sufiks at je tudi slovensk, primeri: rogat itd. Svojega glavarja so Brevci na čelo v boji z Rimljani postavili in izraz za glavarja bil jim je: „bato, tudi batjo, ker Svetoni piše: „contra Bationem.“ Vuk ima: bato, pater, oče, ruski batjuško, Vätterchen, moravski: batja, načelnik pastirjev, slovaški: bat'o, bat'a = batjo = batja, oče; od njih so prijeli Magjari batya, oče, Rumuni batsi, oče, Medjimurci govore: batja izgovori: baéa, tj, é pa je v bolgarščini št, zato najdemo: bašta, oče, baština = batjina, hereditas. Dio Cassij piše, da so se panonski Brevci pod svojim batom vzdignili, tako Bato ni osebno, temoč dostojanstveno ime. Strabo sam piše: „Gentes Panonnum sunt..... quorum dux Bato, alique minores et obscuriores conventus.“ Saj Panoni niso bili Reuss-Schleutzani, pri kte-

*) Glej obširnije: Jireček „Slov. prav.“ 66, Dudik 364. Palacky 189.

*) Siscia ima tudi priimek: Variana Siscia, menda zato, ker je bila varjena — munita urbs. Pis.

rih se vojvoda zmirom veli „Heinrich.“ Da je to ime dostojanstva, potrjuje Severini, Timon Sasinek. *)

(Konec prihodnjic.)

Dopisi.

Iz turčijanskega sv. Martina 18. avgusta. ☉. — Naša „Slovenska Matica“ je 7. avgusta dopoldne imela svoj 5. občni zbor, pred ta dan pa je imel odbor svojo 17., in 7. avgusta od 4. do 6. ure popoldne svojo 18. sejo. Naj iz teh sej njeni sestrici Matici slovenski v Ljubljani naznanimo najznamenitejše stvari, ki so se tu obravnavale. — V 17. odborovi seji je bil dr. Hurban naprošen, da oziraje se na tadašnjo zgodovino sestavi Lud. Šturov življenjepis, ker na razglas razpisanega darila za to delo odboru ni došel nikakoršen spis. — Bil je izvoljen odsek, kateremu bode naloga, zbirati in v družbinem „Sborniku“ razglaševati slovaških narodnih pesmi, prigovorov, iger, navad itd. — Prebrana in odobrena je bila prošnja do ogerskega deželne zbor, naj bi iz deželne zaklada kaj podpore dovolil Matici, kakor iz tega zaklada podpira tudi enake ogerske zavode in družbe, z novci dobro založene. — Naznanjeno je bilo, za koliko se je pomnožilo Matičino premoženje, da jej je prirastlo 5 novih udov in da je po oporoki došlo 600 gold. Matici.

Petega občnega zbor, ki je bil, kakor po navadi, v Matičini dvorani, se je vdeležilo okoli 300 rodoljubov iz vseh slovaških pokrajin in mnogo gostov družih slovanskih plemen, izmed katerih po imenu omenjam hrvaških župnikov J. Tombora in M. Martinkovića iz Sirmije in rusina prof. Tomaneka iz Pešta. Prišel je zbor prvi podpredsednik Pavliny Tóth z ogovorom, primernim sedanjim okoliščinam, ki imajo svoj upljiv tudi na Matico. Iz letnih sporočil, kateri sta brala tajnika Hrastek in Kramár, smo izvedeli, da je v preteklem letu Matici prirastlo 21 novih udov, da se je njen imetek pomnožil za 317 gold., tako da ima Matica sedaj blizo 60.000 gold. premoženja. Na to je blagajnik prošt Červen poročal o računu in oziraje se na to, da se je dozdej silo mnogo novcev izdalo za izdane knjige, navetoval, da se stroški kar največ mogoče omeje za prihodnje leto. Po volitvi novih odbornikov namesto onih, ki so po pravilih izstopili iz odbora, je občni zbor odboru dovolil 600 gold., da podpira akademične umetnike in vseučiliščne učence; sklenjeno je bilo, da se nadaljuje „narodni koledar“ in podučni „letopis“ v dveh zvezkih.

Presunljivo ginljiv ogovor, s katerim je dr. Hurban razdravil hrvaška gosta, sta ta dva srčno odzdravila v imenu hrvaškega naroda in z naznanilom, da pristopita k Matici. Na to zažene ves zbor „živili Hrvati“ tako navdušeno, da se je vsa dvorana tresla. — Vsled navdušenih govorov dr. Hurbana in J. Slote je bilo sklenjeno, nabirati darove, da se ustanovi „narodni muzej“, ki ima po pravilih združen biti z Matico. Pri tej priliki je bilo objavljenih mnogo darov. — Potem, ko se je časniku „Pešt. Vedom.“ dovolilo 200 gold. za to, ker v svojih istih razglašuje zapisnike odborovih sej in Matičina mzanila, bil je sprejet predlog, da se nasvetovani spremeni Matičinih pravil odloži do tistega časa, da se sklene društvena postava, katero namerava ogerski deželni zbor. Po storjenem sklepu, da se ima 6. občni zbor Matični sniti 5. avgusta 1868. leta, predsednik občni zbor sklene z govorom, v katerem se zahvaljuje

*) Ako pa m Bato = oče, pa ponujam: bat, malleus, clava, tudes in septum, tudi prikladno ime za junaka. Bat je Slovanom tako priljubljen, da se hrvatska prislovica veli:

Nega bata zvrhu zlata,
On železna tere vrata.

Pis.

zbranim udom za vdeleštvo in mestu sv. Martina za skazano gostoljubnost. Doneča slava prvosednika je bila poslednja beseda občnega zbor. — Predno sklenem svoj dopis, naj še povem, da je pred občnim zborom zvečer bila igrana šaloigra „Po anglicky“, katero so kaj dobro predstavljali diletanti, da je bil po občnem zboru občni obed z mnogimi navdušenimi napitnicami. Sklep te narodne jako pomenljive slovesnosti pa je bila slovesna „beseda.“ — Živila tudi Matica slovenska v Ljubljani, vrla naša sestra po duhu in imenu!

Iz Zagreba 20. avg. — Naš „Pozor“, nezavisni politični časnik, je ustavljen za 3 mesece. Po „dveh opominih“, ki so še monumentum Bachove vlade, je „Pozor“ vsak dan gledal pred seboj — „memento mori“! Sedaj sta mu Rauch in Zlatarović zatrobila „Stoj“! Nekteri mislijo, da je to znamenje, da pridejo kmalu nove volitve za deželni zbor, in v to ime, mislita ona gospoda, je treba, da gré nasprotnik dvalizma — izpoti. Al ker narodni stranki ne morete biti brez svojega časnika, osnoval se bode namesti „Pozora“ drug, ali doma ali zunej doma, ne znam Vam še povedati. Čujem pa, da tudi dvalistična (magjaron-ska) stranka, akoravno ima v službi „Narodne Novine“ dela na to, da dobi svoj nezavisen list, da more — še zdatnejše delati propagando za magjarstvo. Vse zastonj!

Iz Senja 25. avg. †. — Čudne reči se godé tudi pri nas. Našemu škofu je od hrvaško-slavonske dvorne kancelarije došlo povelje, da ima preiskavati tiste duhovne pastirje, ktere je kralj. komisar Cseh pri njej ovadil zaradi politiških agitacij. Marljivo in na tanko se je preiskovalo, in kaj se je našlo? — da so ovajeni gospodje popolnoma nedolžni. Naš škof baron Ozegović je vse spise, ki so v zvezi s to preiskavo, odposlal dvorni kancelariji ter jej odgovoril, da so prestave dotičnih toženih duhovnih pastirjev v druge duhovnije, kar je zahtevala dvorna kancelarija, zoper cerkvene postave, po katerih se mora ravnati tudi v tem primerljeji; kajti predno se obsodi kakov duhovnik, treba je, da prestopok, ktere ga kdo dolži, preiskuje komisija duhovne in svetovne gosposke; ta preiskava je podloga čisto cerkveni pravdi, in še le tedaj, če je dokazana njegova krivda, sme se mu določiti primerna kazen. V tem primerljeji pa — pravi škof dalje — je na dan prišlo, da je ta ovada le golo sumničenje (denuncijacija), ktera nikakor ne more biti podloga pravični najmanj pa cerkveni obsodbi. Nasproti pa škof dvorni kancelariji naznanja, da se v mnogih primorskih krajih psuje duhovščina in sramoti tako, da psovanja ni varna niti v cerkvi niti v drugih javnih krajih, da vendar pri gosposki ne najde obrambe, ktere zahteva in da bode imelo žalostne nasledke, ako se kmalu v okom ne pride tej brezpostavnosti. Duhovščina in vsi, katerim je resnica mar, so preuzvišenemu škofu jako hvaležni, da je o pravem času govoril možato besedo in se potegnil za nedolžne duhovnike.

Iz Celja 18. avg. † — Ravnopravnost pri nas zeló konec jemlje. Slovensčina, ki je v poprejšnji cesarski glavni ljudski šoli vendar še pohleven kotiček imela, poslovala se bode menda popolnoma, ker se je cesarska glavna šola prekrstila v nemško mestno šolo. Mesto bode to šolo zdrževalo, zato si je občina mestna pridržala tudi to, da bode imenovanje učiteljev itd. od nje odvisno. Tu se prav očitno kaže, kamo pridejo ljudske šole, ako so same občine gospodarice! Taki „mestni očetje“ pa so vendar preslepi, ki še 1867. leta ne spoznajo tega, da je na slovenski zemlji treba mladini učiti se ravno tako slovenskega kakor nemškega jezika.

Iz Celovca 25. avgusta. — Te dni je bil vitez Waser, novi prvosednik tukajšnje c. kr. deželne sod-

prikazal, ki je hudo znamenje obrnil na dobro. V Wales-u so imeli zajca, lisico in srnjo za „mrčes.“ Vendar so Angleži že ob času Rimljanov zajce jedli, sami Rimljani pa ne, ker so v starodavnih grobih tudi zajčje kosti nahajali. Na južnem Angležkem pred 11. stoletjem niso zajcev lovili. Pomina vredno je to, da vkljub Mojzesovi prepovedi so vendar duhovni jed zajčjega mesa zagovarjali in ga priporočali ljudem zoper grižo.

Petelina „zgodnje tice“ niso jedli. Petelinova domovina je menda srednja Azija; Perzijani so ga visoko častili. Iz teh krajev se je zaplodel na Grško in od ondot po ostali Evropi. Povsod so imeli veliko vraž o njem; kakor poprej Perzijanom, tako je pozneje Grkom in Rimljanom prerok bil petelin. Petelin — so rekli — je Temistoklu prerokoval, da bo zmagal Kserksesa; Romulu je petelin pokazal, kje naj zida Rim. V srednjem veku so ljudje mislili, da petelin človeško meso je in človeško kri pije. Kadar se je postaral, legel je jajca, iz katerih se je zmaj (lindvern) rodil, ako je krota na teh jajcih sedela. Duhovščina je pregnala vražo, da petelin človeško kri pije; postni čas so potrebovali veliko jajec in kapunovo meso je bilo dobro. Teodor Kanterburiski je rekel, da se sme petelin jesti, če tudi jepil človeško kri, al popred se mora poškopiti z blagoslovljeno vodo. Drugi duhovniki so djali, predno se petelin zakolje, mora se 3 mesece ostro nad njim paziti. V 7. stoletji so peteline že sploh jedli. Sužni je svojemu gospodu prinesel petelina, tudi na Nemškem je „petelin za davek“ še znan.

Národne stvari.

Vednosti pomagajo do premožnosti.

Želja je vsakemu človeku prirojena, da si svoje okolščine zboljša, premožnost povzdigne. V ta namen gleda krog sebe, kako si drugi ljudje pomagajo na bolje, in ker ni vsakemu mogoče daleč po svetu hoditi, da bi se naučil, kar drugi več mimo njega znajo in vedó, zato prebira knjige in časnike, išče po njih, česar želi izvedeti, če mu je bila sreča mila, da zná brati — namreč svoj materni jezik.

Iz tega mora vsakdo prevideti, kako potrebno je vsakemu človeku, da zna brati (čitati). Zato pa, dragi sorojaki, na noge! Malo truda je treba, in prva stopinja do omike je kmalu v vaši oblasti.

Gotovo je, da v tej zadevi duhovni pastirji, spoznaje resnico, da blagostan v telesnih zadevah napeljuje na blagor duševni, bodo svojim ovčicam na vso moč pomagali, da jih tako na pravo pot omike pripeljejo.

Komur knjige v jeziku njemu znanem ne zadostujejo, ta si naprej pomaga s tem, da se ptujih jezikov vadi. Tako nas zgodovina uči, da so se Grki od Egipčanov in Feničanov, Rimci od Grkov, Nemci od Rimcev, in o sedanjih časih narod od naroda po prilastenji njihovih jezikov učili. Po tej poti so vednosti znanosti in učenosti obče blago postale. Nobenemu pametnemu ne hodi na misel, da je Nemeč, ako se uči francozki, angleški ali kak drug jezik, svojej domovini nevaren. Samo avstrijskim Slovanom, ako želé si ruski jezik prilastiti, podtikajo zmedeni možgani zagrizencev željo se porusiti, in jih psujejo kot sovražnike Avstrije.

Naša vlada dobro vé, kako hraber varh jej je bil o vsakej nevarnosti Slovan, kterege koli plemena si bodi. Kteri mar neumnež more sumiti, da bi Slovan, prestopivši na višo stopinjo omike utegnili na ljubezni do domovine in dosedanje države krhati se? Omikani človek more po zaslugi ceniti vrednost zavetja, ki ga vživa v dobro vredjeni državi, zato bo z veseljem prostovoljno brez vse sile žrtvoval blago in življenje, da

jo obvaruje, česar sirovi in neomikani ljudje le po sili storé.

Zadnji čas je, da vse psovanje med raznimi narodi, stoječimi v zavetji avstrijske države, popolnoma prestane. To se bode pa še le uresničilo tedaj, kadar vlada do prepričanja pride, da morajo vsi njeni narodi enake pravice vživati, kakor spolnujejo vsi enake dolžnosti.

Dr. Orel.

Zgodovinske stvari.

B a t o ,

znamenovanje za najvišega glavarja pri nekdanjih Panonih.

Spisal Davorin Trstenjak.

(Dalje.)

Naj še omenimo, kakošen žalosten konec je brevški Bato vzel.

Dio Cassij piše (55, 29): Dalmatinci so se zavoljo velikega tributa (dače, aracha) spuntali na pohujskanje nekega Bata iz roda Dysidiatov, in so Rimljane potolkli, kateri so nad Dalmatince z vojsko prišli. Bato toraj ni bil Dalmatinec in ilirske narodnosti, ker Strabon Daisitiata, kakor on nje imenuje, k panonskim rodičem šteje.

Ta potolk je bil znamenje za druge, spuntati se, in Dio pripoveda, da so tudi Brevci, rod v Panonii nekega drugega Bata na čelo postavili, in pred Sirmium se podali, da bi tam rimsko posadko premagali. Med tem je dalmatinski Bato od kamena težko ranjen bil, in sicer pred Salono. Na pol zdrav gre rimskemu vojvodi Messalini naproti, ali preobladan ni vedel kaj druga storiti, ko se k Batu brevškemu podati in ž njim združen vojskovati.

Bojevalo se je z menljivo srečo. Slednjič je dalmatinski Bato zavoljo mira se začel z Rimljani pogajati, in Dalmacija je prišla pod rimsko oblast. Pod Avgustom je ta dalmatinski Bato brevškega Bata, kateri je od Rimljanov gospodarstvo čez Brevce dobil, vlovil in umoriti dal (*Dio 55, 34*).

Sedaj je dalmatinski Bato postal gospodar Panoncem, vendar je za Tiberija se Rimljanom celó podvrgel (*Dio Cass. 56. 13. 16*). Dio je bil rodom Grk iz Afrike in za Cesara Severa 222 po Kristu cesarski namestnik *) v Panonii, toraj 200 let pozneje, kakor sta se Bata z Rimljani vojskovala.

Strabon, kakor je gori rečeno bilo, pripoveduje, da so Daisitiati, med kterimi se je Bato, kateri je Dalmatince na povstanje zoper Rimljane podhujskal, rodil, — bili panonski rod. Da so Grki tuja imena dobro popačevati znali, vsakdo se lahko prepriča. Daisitiati so se gotovo po domače imenovali Desičani. V rečnem okrožji Drina še se v 9. stoletji imenuje: véliki župan v Desnici. Desičani so utegnili svoje ime dobiti po svojem batu: Deso. Deso, Desimir, so staroslovenska imena.

Panoni so bili potolčeni pri reki Bacunthius ali Bacuncius = Bakunec od korenike: bak, bek, rauschen, zato: bakva, bekel, Wassergefäss — Bečva, ime reke. Svoj tabor so imeli kraj muže in potoka: Vlca, *Ὀὐλκαία*, Vlca, današnje Vuke, primeri imena rečic: Vlčka, Vlkov, na Českem in Ruškem, gotovo, ker so se tam radi vlki, volki skrivali. Drugo mužo „insula in Savo“, imenuje Plinij Me-

*) Ko je Panonija rimska provincija postala, tedaj so se vladike imenovali: Praeses, tako Sabinus, Marcius Agrippa; potem: Dux kakor Marinus; slednjič: Rector, znan je Aemilianus in Aurelius Probus.

tubaris, danes: Medstružje. Že Katančič je ime razložil z: Medjubarje, od bara, bereg, Sumpf, Morast. (Konec prih.)

Slovstvene stvari.

Izvéstja ali programe *)

nekterih slovénskih in hrvaških gimnasij, pa memogredé nekaj slovniških opazek.

Spisal prof. Žepič.

Kakor vsako léto izdala so tudi létos vodstva gimnasij slovénskih in hrvaških izvéstja ali programe. Iz téh podajamo čitateljem „Novic“, kar bi jih utegnilo zanimati.

Na gimnasiji novoméški bilo je vpisanih djakov v početku minulega šolskega léta 220, a ostalo jih je do konec léta 203. Med temi je bilo Némcev 6, Hrvatje 3, ostali so bili pa Slovenci. — Na kranjski jih je bilo vpisanih 93, izostalo jih je bilo med letom 10; bili so vsi slovénške národnosti. — Gimnasija celovška iméla je djakov na koncu léta 427, med njimi je bilo Slovéncev 98, Laha pa 2; koliko jih je bilo v početku léta, ni povédano v programi; prva škola iméla je dva razreda. — Na gimnasiji celjski bilo je v početku léta djakov 319, a na koncu 304. Hrvatje so bili 4, a Némcev 75, ostalih 225 so bili Slovenci. Učni jezik je bil na téh gimnasijah skoro skozi in skozi némški. K večemu se je razun slovénščine učil nauk krščanski v 1. in 2. razredu po slovenski sáj na nekterih téh gimnasij. — Gimnasija zagrebška je iméla učencev v početku léta 535, a na koncu 482 (med njimi 7 židov). Paralelke so bile v 1., 2. in 3. razredu létos. Koliko je bilo med njimi Ne-hrvatov, to ne stoji v izvéstju. — Gimnasija varašdinska je štéla djakov v početju 315, a na koncu léta 288. Po národnosti je bilo 34 Slovéncev, 1 Čeh, 1 Poljak, 1 Némec in 9 Magjarjev, ostalih 242 so bili Hrvatje; židov je bilo na tej gimnasiji 8. — Gimnasija v Karlovcu je iméla učencev v početku léta 80, a na koncu 67 v 4 razredih; sodeč po rojstnih méstih dodanih v razredbi imenom učencev bili so na tej gimnasiji skoro sami Hrvatje. Slovénca sta 2, a Čeh 1, žid 1. — Na gimnasiji v Požegi bilo je djakov vpisanih v početku léta 104, a do konca jih je ostalo 99 v 4 razredih. Po národnosti bili so Hrvatje vsi, razun 6 Némcev, 3 Magjarjev in 1 Slovenca, židi so bili 3. — Gimnasija v Oséku brojila je v početku léta djakov 306, a na koncu 278. Koliko jih je bilo med njimi Ne-hrvatov ali Ne-Srbov, to ne stoji v programi; židov je bilo 26.

Učili so se na hrvaških gimnasijah vsi predmeti po hrvaški. Programe ljubljanske**) i mariborske gimnasije létos še nismo dobili v roke, in torej za zdaj ne moremo nič reči o njih. Razprave so pa téle v navedenih programah: v novoméški: „Pravila za pisavo“ spisal prof. Lad. Hrovat; v kranjski: „Ueber die Theilnahme der englischen und französischen Könige an den Kämpfen zwischen den Welfen und Hohenstaufen“ spisal prof. J. Dominkuš; v celovški: „Die Reformation und Gegenreformation in Klagenfurt. I. Die Reformation“ spisal prof. N. Lebinger; v celjski: „Sophokles' religiöse und sittliche Gedanken“ spisal prof. A. Fichna, in „O slovénski sklanji“ spisal nam. prof. M. Žolgar; v zagrebški: „Nametnici čovčjega téla“

*) Po slovénski bi se moralo pisati, kakor jaz mislim, programa (ali programma), epigrama, telegrama itd., a ne program itd., kar na némški cika; kajti se sploh piše drama, a ne dram.

**) Glej „Novice“ list 34 str. 278.

Vred.

spisal prof. J. Loun; v varašdinski: „O Dubrovačkih prevodiocih gèrčkih tragedijah Vetraniću, Buniću i Lukareviću“ spisal prof. A. Pavić; v karlovški: „O Herakleitu i njegovu nauku“ i „Několiko rečih za izpravak jednoga pravila u skladnji latinskoga jezika“ (to je, o lokalu v jeziku latinskem), spisal direktor in prof. J. Kostić; v požeški: „Mathematika na gimnazijah s osobitim obzirom na geometričku obuku“, spisal nam. prof. E. Kovačević; a v oséčki: „O meteorologiji u obće a našoj naposeb“ spisal prof. J. Penz. Izmed téh razpráv so nas najbolj zanimale novoméška, celjska in celovška, ondaj zagrebška, karlovaška druga in varašdinska. Ali puščaje oceno ostalih razpráv drugim bolj véščim, rekli bomo ktero le o novoméški in o celjski.

Novoméška govori o pravi rabi enklitik (sem, si, je itd. me, te, se, ga itd.) v izrékah glavnih in odvisnih, v 18 §§. dodavši k vsakemu pravilu mnogo izglédov, ne lé dobrih, iz kterih se vidi, kako je treba naméščati enklitike, ampak tudi slabih, da se vidi, kaka raba enklitik ni prava. V §. 19 je napótek, kako treba iz latinščine prestavljati v slovénščino, tudi razjasnjen z izglédi. A v §. 20 uči, kako je tréba slovéniti némški wovon — von dem (welchem) wir wissen — meinen — denken — hören u. s. w., dass . . . , da se človek ogne germanizmu. Tudi tukaj se ne manjka izglédov dobrih in zléh. Céla je razprava jako temeljito délo s posebno marljivostjo izdélano, in želéti bi bilo, da bi se dobivala tudi pri knjigarjih; kajti težko in rekel bi nemogoče je mnogim priti do programe novoméške. Sploh se torej ujémujem z gospod piscem té razprave, ter imam samo malo kaj dodati, v čem ž njim nisem jednih misli. §. 1. Slovenci smo si zdaj sploh vzeli posebno Hrvate za izgled v porabi enklitik, in zatoraj mislim, da bi bilo bolje reči: Poslanca slovaške matice, častita Hurban in Žlota, bila sta itd. nego: Poslanca sl. m., č. H. i Ž., sta bila itd., kajti za preponami (interpunkcijami) v Hrvaškem nikdar ne stoji enklitika. Tako tudi: Platon, . . . , želel je itd., ne pa Platon, . . . , je želel itd. — §. 4. „Najmočnejši ste so, smo.“ Po mojem mnénju tréba še dodati: sem, si, sta in ste. Kajti kakor se veli: „Bali so se“, tako tudi: Bal sem (si, sta, ste) se; ali kakor: „ker so se mu zarekli“, tako tudi: ker sem (si, sta, ste) se mu zarekel. §. 8. „. . . da bi se nasitila, pa vendar ne bi se zredila.“ Jaz mislim, da bi tukaj moral stati se prec za besédo pa.

§. 9. pravi, da se smé če, ako, ko (lat. = si, ném. = wenn) izpustiti. Jaz mislim, da je vsaki tak pogodni stavek grd germanisem, na pr.: „Je bila vročina silna, opomnili so skrbni oče ljudi itd.“ V némškem stoji tukaj stavek v prašavnem obliku, namésti veznika wenn. Tudi v hrvaškem in v českem (morda tudi v poljskem in ruskem?) jeziku more izostati pogodni veznik, ali ondaj dobiva pogodna izreka oblik prašavni in to s prašavnim prislovom li. Izglédov je dosti na vsaki strani ktere koli hrvaške ali češke knjige. Po tem takem bi morali tudi mi Slovenci, ako izpustimo če, ako, ko, rabiti namesti tega prašavno izréko z li.

§. 11. Po mojem mnénju sta oblika so, je, pa tudi druge vse osebe sedanjega časa od glagola biti (esse) ravno takrat v obće enklitike, kedar ko spone véžejo predikat s subjektom, torej ne: . . . , je pobožen“, „. . . , je poezija“, „. . . , so suhoparne učilnice.“ Ali dobro: „. . . , je krasni trg itd. (je = befindet sich, hrv.: ima).

§. 12. in §. 13. mislim, da ne stojita, sáj v hrvaščini je to drugače: torej: „Po cesti od zidanega mosta do Celja voziti se, prava je pokora“,

Ozir po slovanskem svetu.

Srbska národna vojska.

Popisal dr. Jan. Podliščekov.

Srbska národna vojska (armada) je jako lepa, a grozno strašno izgleda. Strašno izgleda zato, ker v nji so skoraj sploh silno veliki, da! po sežnji visoki možje, ki imajo zamokle, nekako črnkaste obraze in strašno dolge brke, podobne leverčnim repom. In ti velikani imajo vsi dobro smrtonosno orožje v rokah, katero v potrebjavati se od mladosti urijo. Národna vojska je pa lepa zato, ker velik, raven in plečnat mož je zmiraj lep, da-si je še tako črn in kosmat. Res, da tako lepe in strašno izgledajoče vojske ni je kmalu na svetu, kakor je srbska národna, kateri knez ni dal samo dobrega orožja v roke, nego jo je tudi lepo, nekako po vojniško, pa čisto národno oblekel. Vsa obleka je iz domačega črnega sukna in lepega belega platna; lepe črne kučme so iz kož domačih ovác. Poleti je národni vojniki v samih čednih belih gatah, in čez gate mu je dolga bela srajca; na nogah ima nogovice do kolena, v ktere so gate zatlačene, ki so pod kolenom lepo spodvezane sè zelenimi spodvezami, na katerih zelene kičanke visijo; na prsni nosi vojniki lep prsni iz domačega sukna, ki je ves obšit z lepimi zelenimi vzicami in se v dolge zelene dugmete zapenja. Pozimi ima národna vojska do kolena široke hlače iz domačega sukna, ki so pa pod kolenom ozke, da se nogi priležejo; suknene nogovice segajo do kolena, kjer so sè zelenimi kičankastimi spodvezami spodvezane. — Lična zimská suknya ima, kakor prsni, nekako huzarsk lik, vsa je lepo s zelenimi vzicami obšita in prešita in se zapenja v dolge zelene dugmete (knofe). Toda suknya je precej dalja kakor so huzarske suknye. Tudi lepi črni plašč je iz domačega sukna in ima kapuc za glavo pokriti. Se vé, da ima vsa národna vojska opanke, samo konjiki imajo do kolena dolge čevlje. Črne lepe kučme ima pa sploh vsa vojska. Te kučme so velike, v sredi preganjene, in tista polovina, na kateri je zelena kičanka na zeleni vzici obešena, na desno stran visí. Da! zimská in letna obleka narodne vojske tako je lična, da se popisati ne dá; le videti jo moraš, predragi čitatelj! Naj se skrijejo pred njo vse druge izmišljene dragocene evropske uniforme, ktere vojnika večkrat tako stiskajo, da debelo gleda.

Lepe národne vojske je kakih 150.000 mož, ki se pa v sili lahko do 200.000 mož pomnoži.

Delí se národna vojska v prvi in drugi oddelek. Prvi oddelek se mora vsako nedeljo in praznik zjutraj in popoldne v orožji uriti. Drugi oddelek je rezerva in obstaja iz starih, strašno brkastih, v orožji izvežbanih mož. V narodni vojski so vse struke vojská namestene. Tako so prebivalci mest sploh konjiki, topničarji in pioneri. Pioneri so skoraj sami Bulgari, kajti oni dobro umejo zemljo kopati in šance delati. Prebivalci bogatih ravnin so konjiki in pešci. Prebivalci planin in hribov so brdski (brdo = hrib) topničarji (Berg- oder Gebirgsartillerie) in streljaci. Prebivalci velikih rek so pontoniri, konjiki in pešci. Lepa národna vojska upraviteljstvu čisto nobenih stroškov ne prizadeva, pa je deželi dober varh. Kaj mislite, 150.000 mož, v vpotrebjevanji orožja vsake struke izučeni, nije šala! Vsak Srbin od 20. do 60. leta je vojniki. Konjiki imajo svoje konje in jih morajo sami izdržavati.

Srbska stoječa vojska ni velika, pa večje tudi treba ni, kajti stoječa vojska stane mnogo novcev. Srbska stoječa vojska je, rekel bi, neka vojna šola, v kateri se srbski fantje po tri leta v vpotrebjevanji orožja

razne struke obučavajo in potem v národno vojsko za učenike stopijo.

Al ne mislite, da je srbska narodna vojska iz samih priprostih seljakov. Nikakor ne! V nji so častniki (oficirji) in jo podučujejo taki, ki niso samo v beligradski vojni akademiji vojne nauke izvršili, nego so te nauke tudi po drugih vojnih akademijah podpolnjava ali v Rusiji, Pruski, Francozki, Belgii, Angleški ali v Avstrii.

Rekel sem, da srbska stoječa vojska je majhna in da šteje le kakih 4000 — 6000 mož. In vendar mislim, da je še prevelika za srbsko državo, ktera svojo prihodnost samo v moči naroda, to je, v národni vojski ima. Tudi je srbska državna blagajnica prelahka, da bi môgla mnogo število stoječe vojske pod orožjem držati, a tega tudi treba ni, ker vsaki Srbin je vojniki in brani svoj dom in svoje otečestvo na svoje stroške iz svojega žepa, iz naroda- in domoljubja. Rekel sem gori, da je srbska državna blagajnica (kasa) lahka. Al težka, Bog me! nikakor ne more biti, kajti davki so tukaj tako majhni, da slobodno rečem: nikjer na svetu človek tako dobro in brez skrbi ne živi nego v Srbii! Res čudo je, da Srbija pri tako malih davkih svoje činovnike (uradnike) in svojo stoječo vojsko izdržuje, za národno in stoječo vojsko najbolje orožje napravlja, cerkve, šole in druga za narod potrebna poslopja zida, ceste, mostove, fabrike itd. napravlja, pa se vendar državna blagajnica ne zadolžuje.

Vojnik srbske stoječe vojske pa je po evropsko oblečen; vtaknjen je v dolge hlače, v kratkotesno suknyo in na glavi mu čepí mala nizka kapica. Vojnik stoječe vojske izgleda kakor evropski vojniki, je večidel tudi zbog mladosti brez brk in nima nikakor one strah dajoče ponositosti, nego narodni vojniki. Živi pa srbski vojniki stoječe vojske prav po gosposko; slobodno rečem, da ne jedna vojska ne živi tako dobro, nego srbska stoječa vojska. Vsaki vojniki dobiva na dan eno oko, to je, 2¹/₄ funta dobrega kruha iz čiste pšenice; opoldne in zvečer dobiva čorbe, mesa, krompirja, zelja itd. Ob nedeljah in praznikih streže se mu s pečenkami in drugimi mesnimi in moknatimi jeli; o velicijah praznikih dobí dobrega vina obilo. Vrh tega dobí vsak vojniki na mesec sedem belih dvajsetic; sedem jih pa še skupi za dober kruh, kterege vojniki sam nikakor povžiti ne more in kterege vse rado kupuje. Srbski vojniki je vrlo varčen, trezen, živi in se vlada možki. Pijančevanje, postopanje in vlačuganje mu še znano ni; disciplina mu je nad vse.

Zgodovinske stvari.

B a t o ,

znamenovanje za najvišega glavarja pri nekdanjih Panonih.

Spisal Davorin Trstenjak.

(Konec.)

Poseben rod panonsk se tudi imenuje: Oseriates; že Šafařík je besedo razložil z „Ozero“, to je „See-anwohner.“ Oblika ozero, See, lacus, še se najde v rusčini; v litevskem jeziku ezeros, v latvijskem ezers, v slovenskem predjotovano: jezero, od osnove jéz = latinski osnovi: agger, Damm; toraj ozero — jézzero, das umdämmte, oježeno.

Čudno je, da vsa panonska jezera imajo čisto slovenska imena, tako: Pelso, metath. pleso = jezero, Mutenum = Mutno, Muteno, turbidus, trübe; lacus albus se danes veli: bela bara. Mužnata okolica na desnem bregu Dunaja se veli: Antianae

= Antjane novosl. Otjane, ruski: Utjane primeri: otinja, ves kraj ribnika na Štajarskem, Utij, ves kraj reke Desne na Ruskem, Utovo, trdnjava kraj muže v Bosni. Ta kraj se danes veli: Batuna*), in Vuk piše: „batun, batuna voda, ktera stoji na enem mestu, manja od jezera, vide: bara.“

Drugi kraj se veli: Lusio, Lussunium, Lugio po antoninovem potopisu po rimskem: Lacus Felicis, toraj Lugio, Lužio, Lužunje od luža, Sumpf, Morast. Znamenite so oblike: Lugio, Lužio, ker so praslovanske, kakor Schleicher trdi, tako, da božji, divinus (Божній) stoji za prvotno: bogio, primeri bolgarski: nemio, slepio = nemi, slepi.

Zopet drug kraj na desnem bregu Dunaja tudi v močvirnem in vodenem svetu stoječ se veli Amamantia, tudi: Ananantia, sansk. ama in anna voda, močvirna, slov. amati, v vodo stopiti in jo meriti, kako je globoka, primeri dalje: Ana — Una, Anas, imena rek, dalje Hana v Moraviji, kjer je h apharæsis. Amamant stara oblika, = vant, vat sansk. agni-mant, igneus, primeri Udmat. Da so Slovani to besedo poznali, pričuje ime: Umanka, reka v kijevski guberniji. Dunajski otok, ki se danes veli: „Insel St. Endré“ se je velel: Salva, Ptolomaj piše Salda, reka Sala, ktera v blatensko jezero stéka: Salis, primeri: Sala na Kranjskem, Solev na Ruskem od korenike sal, fluere, toraj salva, salda = ostrov, das Umflossene, otok. Na otoku, na katerem danes Szigethvar stoji, je bilo mesto Limusa = Limuša, primeri: Lim, reka v Bosni, liman, die Bucht v ruščini. Današnja Odra, ktera se pri Sisku v Savo steka, imenuje Strabo: Narus, Noarus, sansk: nara, voda, primeri: Norinja (Nöring) na Koroškem, dalje: Nerehta, Nerehta, Nura, Ner, Narev, Nerova, Narova, Nerlj, Neromka, imena rek na Poljskem in Ruskem; Nera, jezero na Ruskem, Narev, Nur, Norinsk, Norka, Norskaja ravno tam, poljski: nór, Stelle zum Untertauchen, nurt, Stromm, Fahrwasser itd.

Rimska postaja na mestu današnjega medjimurskega središča ogerski: Szerdahely v blatnem svetu stoječa, se je velela Halicanum, to je: Haličanje mesto sred hale stoječe, srbski: hala, Schmutz, Morast, Sumpf. Kraj pri vodi, kjer so ladje privezovali današnje: Letenje (po drugih Legrad) se je velel: Lentuda, Lentudae. Lenta, ruski: das Band, Pohorci pravijo: ladjo lentati, to je, privezati, zato lenta, kar se je tudi v nemščino priteplo „die Lent“, kraj, kjer ladje lentajo. Zavoljo sufiksa primeri: rabuda itd.

Imena drugih krajnih imen stare Panonije razložim v drugem članku.

Dopisi.

Iz Haloz 8. septembra. — Krasna glediščina igra „Samo“ zapustivši ravnokar tiskarnico dobiva se v Mariboru pri knjigarji Miroslavu Leyrerji po 30 kr.; v Halozah pri založniku R. B. pa po 25 kr. Kolikor so mi znane slovenske glediščine prikazni, nimamo dosle v izvoru vrstnika temu delu. Slava mlademu pisatelju! Bože mu daj voljo in priliko za bodoče delovanje v krasnoslovji. — Za Krempljnov spomenik so dalje darovali: g. Hraševac Fr., okrajni predstojnik v Sovodnji; g. Herman, dež. poslanec 5 gold.; g. Hrzič Ivan sopet 3 gold.; g. dr. Srnec 2 gold.; g. Stranjšak Anton, župnik v Vrzejih 2 gold.

*) Drugi stavijo Antiana v današnji Baranyavár, to je varoš v barah, baranjah, tedaj sopet = Antjane, Utjane, Sumpf-gend.

Od Male nedelje 8. sept. (Vabilo.) Slovenci! 15. septembra bomo obhajali besedo na častni spomin pokojnemu A. Krempljnu, bivšemu župniku pri Mali nedelji, cerkvenemu in zgodovinskemu pisatelju, v Bočkovcih pri Mali nedelji na zemljišči Jurja Stranjšaka; rodoljube, narodnjake in poprek ljudstvo uljudno vabimo, da se obilno udeležijo te narodne slovesnosti. Početek besedi je ob treh popoldne. Gospôda vozeča se po železnici odsedi v Ptuj, odkodar se pripelja v dveh urah na rečeno torišče.

Odbor za slovesnost.

Ljutomer 31. avg. — Pred nekimi dnevi smo dobili „Jahresbericht“ naše glayne šole v roke, ktero nam lepo število učencev kaže. Šola ljutomerska ima zares največo sposobnost, dosti učencev imeti, kjer malo kje ljudstvo toliko otrok v šolo pošilja kakor tukaj. To nam svedoči tudi letošnje sporočilo; 672 učencev je obiskovalo šolo. Al če obraz sporočila pogledamo, moralo bi se misliti, da je kje na Würtemberškem izhajal, a ne v slovenskem Ljutomeru. Ni je ne ene črtice slovenske v celem programu, niti nije omenjeno, da je ta šola na Slovenskem. Vsako drugo sporočilo o drugih šolah poveda, koliko ima slovenskih učencev; iz tega nemškega, 51 strani širokega programa ne vidi se, da bi imela le enega. Uvodni nemški sestavek je spisal g. Jože Motz, učitelj tukajšnje spodnje realke, z naslovom: „Die Atmosphäre“. Žalibog, da ta gospod ne ceni namena šolskih sporočil, kateri nije drug, kakor ta, da je za poduk šolski mladini; al pa morebiti zahteva, da ta sestavek velja za kako učeno razpravo? Nimamo g. Motza za tako prevzetnega, da bi to o njem mislili. Čudimo se o gosp. dr. Klemenčiču, da je omenjeni sestavek, ki se pač v vsaki naravoslovski knjigi bolje nahaja, v šolsko sporočilo tiskati dal, in ako je že moralo tako biti, zakaj gosp. ravnatelj, kojega narod naš vrednega rodoljuba čisla, ni v slovenskem jeziku tiskati dal. Ni čuda po vsem tem, kakor se narodnemu jeziku pri nas godi, da tržani sami pravijo, da je Ljutomer bolj ponemčen, kakor Maribor ali vsako drugo mesto na slovenskem Štajarskem. Naši realki, ki je po vse nemška, nemškutarji saj ne morejo očitati, da šteje malo učencev zato, ker slovenščina v njej kraljuje! Naj bi se narodovemu jeziku več pravice dalo, kaj velja, da šola ne bo tako prazna? Tudi bi se morala po farah bolj razglasiti. Za našo realko še ljudje v okolici ne vejo. Našemu slovenskemu kmetu se mora pa naznanjati, svetovati; saj se rad omike udeleži.

Iz Istrije 3. sept. = Naši, že samo ob sebi revni deželi žuga letos strašna nadloga. Suša je skor povsod pokončala koruzo in druge poljske pridelke; ubogo blagó nima, da bi med skalami pomuliti móglo travice, kolikor je potrebuje; grozdje bode vse splesnilo, svilne črviče pa je tudi bolezin pomorila. Res je milovanja vreden ubogi naš narod. Kaj to, ako drugod tû in tam kaka vas pogori ali toča ta ali uni kraj potolče, — vendar je saj v deželi dobra letina; v Istriji pa letos nesreča čez celo deželo svoje morilne roke steguje. Pomozi Bog!

Iz Kostanjevice 3. kimovca. M. M. — Včeraj je bil za nas zeló nesrečen dan. Okoli poli enajste ure dopoldan je v sredi mestica začelo goréti in kmalu je 26 hiš z drugimi poslopji bilo v pepélu. Nesreča je toliko večja, ker ravno zdaj bo leto in dan, kar nam je 7 hiš pogorelo. Izmed pogorelih 5 ni bilo zavarovanih. Kako se je vnelo, se ne vé, pravijo, da po otrocih.

Trebno. — ? — Dne 5. avgusta se je prijazna slovesnost sè tem v Trebnem obhajala, da je bilo krasno novo šolsko poslopje blagoslovljeno in za poduk ondašnje mladine izgotovljeno. Po končani službi božji